

Hassas Konular

İşgal Sonrası Irak'ın Yapılanmasına Dair Tasarılar

Cüneyt Mengü

29 Nisan 2008

ABD ve ortaklarının Irak'ın elinde kitle imha silahlarının bulunduğu ve El Kaide ile ilişkisi olduğuna dair ileri sürdüğü gerekçeler ile Mart 2003 tarihinde başlatılan askerî hareket sonucunda Irak işgal edilmiştir. 9 Nisan 2003 tarihinde ve bunu takip eden günler içinde başta Bağdat olmak üzere Irak'ın genelinde oluşan otorite boşluğu nedeniyle korkunç bir kargaşa yaşanmıştır. Petrol Bakanlığı dışında müzeler dahil tüm kamu kuruluşları işgal güçlerinin gözlerinin önünde yağmalanmıştır.

Her ne kadar işgal öncesi ABD yetkililerinin Iraklı muhalifler ile yaptığı toplantılarda yönetimin Saddam sonrası Iraklılara devredileceğini sürekli dile getirmelerine rağmen işgalin ardından Irak'taki yönetime tümüyle el konulmuş, ordu ve güvenlik güçleri dağıtılmıştır. Öte yandan işgalin meşrulaştırılması yolunda Birleşmiş Milletler Genel Konseyi'nden 1483 numaralı karar çıkartılmış¹ ve göstermelik demokratikleşme adı altında bir dizi hukukî düzenlemelere gidilmiştir. Geçen bu beş sene zarfında üç meclis kurulmuş ve iki seçim yapılmıştır.

Irak'ta bugünkü durum, işgalden önce ABD'nin belirli amaçlarının gerçekleştirilmesi yolunda tesis edilen projenin temelidir. Aslında ABD, 1990'dan beri Irak ile uğraşmakta olduğu için bu sürecin yeni başlamadığını söylemek daha yerinde olacaktır. Zira Ortadoğu ile ilgili olarak enerji kaynaklarının kendi denetimlerinde kalması, İsrail'in güvenliğinin sağlanmasının esas hedefleri olduğu ABD tarafından açıkça ilan edilmiştir.² Bunlara ilaveten demokrasinin yerleştirilmesi de yeri geldikçe ABD yetkilileri tarafından ayrıca vurgulanmaktadır.

Bölge ülkelerinde demokrasinin yerleştirilmesi konusuna gelince; ABD'nin 1991 yılında Irak'a karşı yürüttüğü politikasının esas amacının Körfez bölgesinde, Doğu Avrupa'da olduğu gibi bir demokrasi tesis etmek olmayıp, eski Anglo-Fransız düzeninin restorasyonunu sağlamaktır.³ Irak ile ilgili ise aynı söylem doğrultusunda önce uçuşa yasak bölge harekâtı şeklinde, daha sonrasındaki dönemde ise ülkenin kuzeyinde güvenli bölge adı altında başlamış, bu fiili durum "de facto" olarak günümüze kadar devam etmektedir.⁴

İşgal öncesi cereyan eden önemli gelişmeler incelendiğinde; 1998 yılında KDP ile IKYB liderleri arasında ABD'de imzalanan Washington Antlaşması ile hem Irak'ta federatif bir yapının oluşması için, hem de bölge ülkelerinin geleceğiyle ilgili tasarlanan projenin temelleri atılmıştır. Öte yandan sözü edilen bu anlaşma ile Türkiye'nin iyi niyet girişimleri sonucunda KDP ile IKYB arasındaki silahlı çatışmaya son verilmesi amacıyla 1996 yılında imzalanan ve Türkmenleri güçlü kılan Ankara sürecinin feshine ve 5 Nisan 1991 tarihinde Irak'ın kuzeyinde tesis edilen güvenli bölgenin daha da güçlendirilmesine yol açılmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise Kürt Gruplarının bölgede geniş özerkliğe sahip olma ve bağımsızlık talepleri gündeme gelecektir. Bunu müteakip diğer önemli bir gelişme ise başta KDP ile IKYB olmak üzere iki Şii partisinin yanı sıra, Ahmed ÇELEBİ ve Eyad ALLAWI gibi Iraklı muhaliflerin 1999 yılında ABD kongresi tarafından onaylanan "Irak'ı Kurtarma Yasası" nca "6'lı grup" şeklinde yer almalarıdır.⁵ Ancak Türkmen Temsilcisinin bu grupta yer alması gerekirken kurulan heyete dahil edilmeyince, Türkmenler siyasi

¹ <http://www.un.org/documents/scres>

² Graham Fuller, (1993), Hel Yapka El Irak Lisenet 2000 (Irak 2000 Yılına Kadar Kalabilir mi?) Londra, Irak Dosyası Yayınları.

³ Kuroda Yasumaza, (1994) "Explaining US Behavior in The Gulf Crisis: The Gulf War and The New World Order", Ed. Tareq Y. Ismael and Jacqueline S. Ismael, Universty Pres of Florida, s.53-63.

⁴ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 05.04.1991 tarih ve 688 sayılı kararı.

⁵ Cüneyt Mengü, (2005) "Irak'ta Başlatılan Yeni Süreçte Türkmenlerin Durumu" www.kerkuk.net. 15.04.2005

denklem sürecinin dışında kalmışlardır. Böylece ABD'nin şekillendirdiği bu tabloya göre "6'lı grup" adı altındaki Başkanlık Konseyi, Eylül 1999 tarihinde New York, Aralık 2002 tarihinde Londra, Şubat 2003 tarihinde Selahattin'de yapılan Irak muhalefet toplantılarının yanı sıra Saddam sonrası kurulan tüm yapılara yön vermiş ve hâlâ da yönlendirmeye devam etmektedir.

Bağdat yönetimini halen iki ayrı otorite elinde tutmaktadır. Biri ABD'yi çeşitli adlar altında temsil eden üst otorite, diğeri ise 1999 yılında ABD Kongresi tarafından onaylanan "Irak'ı Kurtarma Yasası" uyarınca oluşturulan "başkanlık heyeti" altındaki alt otoritedir. Bu heyet yukarıda sözü edilen grupların başkanlarından oluşmaktadır. Ayrıca bu heyet Saddam öncesi tüm Irak muhalefet toplantılarını organize etmiş, Saddam sonrası ise meclis ve hükümetlerinin oluşturulmasında ABD'nin direktifleri doğrultusunda görev paylaşımını yapmıştır. Başkanlık heyetinin en çarpıcı özelliği ise kararlarının konsensus ilkesine göre alınmasıdır.⁶ Böylece Irak'ta 13.07.2003 tarihinde kurulan ve 25 kişiden oluşan ilk yönetim konseyi ve ardından geçici anayasa, yukarıda zikredilen esaslar çerçevesinde ve Bush'un Irak'taki temsilcisi olan Bremer'in resmî onayı ile gerçekleştirilmiştir.⁷ Konsey; 13 Şii, 5 Kürt, 4 Sünni, 1 Türkmen ve 1 Asuri üyeden oluşmaktadır.

Konseye atanan Türkmen temsilcinin, Irak Türkmen Cephesi (ITC) ve hatta Türkmen İslami Hareketlerinin dışında olması, siyasi geçmişinin bulunmaması hiç de tesadüf olmayıp, Türkmenler üzerinde oynanan oyunların bir halkasıdır.⁸

Irak ile İlgili Geçici Ve Kalıcı Anayasa

Geçici Anayasa'nın hazırlanması için ABD'li Vali Paul Bremer'in başkanlığında Yönetim Konseyi üyelerinden 9 kişiden oluşan heyetle birlikte çalışmalar yapılmıştır. Paul Bremer, Anayasa hazırlıkları çalışmaları sırasında ister federasyon, ister Kürt Bölgesi'ne ayrıcalıkların sağlanması ve ABD'yi yakından ilgilendiren diğer konular ile ilgili olarak sürekli Condoleezza Rice ile hatta zaman zaman ABD Başkanı Bush ile sürekli temas içerisinde olduğunu kitabında yazmaktadır.⁹

9 Mart 2004 tarihinde ilan edilen Geçici Anayasa'da yer alan; Federatif yapı, Kerkük meselesi, seçim sistemi, bölge yetkileri, azınlığın çoğunluk üzerinde hegemonyası, konsensus ilkesine göre değişikliğin yapılması, Türkmenler ve azınlıkların göz ardı edilmesi, Irak'ın geleceği ile ilgili diğer konular, Sünni ve Şii Arap, Türkmen, Süryani v.b. tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Sözü edilen bu Geçici Anayasa, tamamı 25 üyeden oluşan yönetim konseyinin 13 üyesinin çekinmesiyle onaylanmıştır.¹⁰ Daha sonra Şii ittifakı tarafından konulan çekincelerin ortadan kalkması ile düzenlenen kalıcı anayasa tasarısının bir öncekinin ilkelerine göre hazırlanması, tafafisi mümkün olmayan sorunları da beraberinde getirmiştir. Şii ittifakının bir bölümünün böyle bir tavır takınmasının; Irak'ın geleceği için ciddi sorunlar getireceği, teokratik anlayışla bazı komşu ve Arap ülkelerinin tedirginliğini arttıracacağı ve ayrıca federatif tasarının Irak'ı hızla parçalayıp bir iç savaşa sürükleyeceği üzerinde gözlemciler halen görüş birliği içindedirler.

Geçici Anayasa'ya istinaden 30 Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimin galipleri yine "6'lı grup" olmuş ve her biri daha fazla kazanç elde etme amacıyla Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve Başbakanlık gibi 3 önemli görev üzerinde gecikmeli de olsa aralarında bir anlaşma sağlayarak idarî yönetim otoritesini paylaşmıştır. Türkmenlerin meşru temsilcisi olan ITC Başkanı, önce Meclis Başkanlığı daha sonra da Başkan Yardımcılığı için güçlü adaylardan birisi olmasına rağmen KDP Başkan Barzani'nin vetosuna takılmıştır.¹¹

Daha sonra kalıcı anayasa tasarısıyla ilgili oluşturulan komisyon çalışmalarında, söz konusu metinde herhangi bir değişiklik yapamayacaklarından hareketle Irak'ın geleceğiyle ilgili maddelerin görüşülmesinden çok, dinî kimlik,

⁶ Cüneyt Mengü, (2005) "Irak Anayasa Tasarısı'nın Düşündürdükleri" www.kerkuk.net. 15.10.2005

⁷ Paul Bremer, (2006) My Year In Iraq, Simon Chester, New York, s. 30

⁸ Cüneyt Mengü, (2005) "Irak Anayasa Tasarısı'nın Düşündürdükleri" www.kerkuk.net. 15.10.2005

⁹ Paul Bremer, (2006) My Year in Iraq, Simon Chester, New York, s. 30

¹⁰ *Shu'un al-Awsat*, (2004), sayı: 114, s. 174

¹¹ Cüneyt Mengü, (2005) "Irak Anayasa Tasarısı'nın Düşündürdükleri" www.kerkuk.net. 15.10.2005

self-determinasyon, dinin rolü ve servet dağılımı gibi sembolik konular üzerinde durulmuş, kalıcı anayasa da geçici anayasanın ruhuna bağlı kalınarak hazırlanmıştır.

Kalıcı Anayasa'da bulunan çelişkileri ve ileride çatışmalara neden olacak olan maddelerin bir kısmını aşağıda analiz etmeye çalışacağız:

- 2. maddenin (a) fıkrasında; İslam ilkeleriyle ters düşebilecek hiçbir yasa yapılmayacağı belirtilirken (b) fıkrasında ise demokrasi ilkeleriyle çelişen veya ters düşen hiçbir yasa çıkarılmayacağı belirtilmektedir. Halbuki İslam ilkeleri değişikliğe tâbi olmayan Kur'an ve Sünnet esaslarına dayanmakta, demokrasi ise zaman ve şartlara göre çoğunluk kararlarına göre değişebilmektedir. Diğer taraftan İslam ilkeleri uygulanmak istenirse hangi mezhebin akaidlerinin esas alınacağı belirtilmemiştir.
- Irak halkının yapısı ile ilgili 3. madde de "Irak halkı çeşitli milletler, dinler ve mezheplerden oluşur" hükmü yer almakta, diğer taraftan 4. maddede Irak halkının %17'lik bir nüfus oranını oluşturan Kürt dilinin, Arapça dili yanında 'Resmî Dil' olduğu belirtilmektedir. Bu hem 3. madde ile hem de 14. madde de yer alan 'cins, ırk, millet, din, mezhep farklılığı olan insanlar kanun karşısında eşittir' hükmü ile çelişmektedir.
- Bölgesel yetkilerle ilgili 5. bölümde "Federal Sistem" yerine "Birleşik Sistem" ifadesi yer almaktadır. Siyasî zemindeki Kürt gruplarının 1992 yılından beri benimsedikleri federal yapı, Irak halkının tüm kesimleri arasında halen ihtilaf konusudur.
- 9. maddede silahlı kuvvetler dışında mevcut milis güçleri ile ülkede bulunan yabancı güçlerin durumunun ne olacağına dair bir açıklamanın yapılmaması halen sorgulanması gereken konulardan biridir.
- 23. maddenin 3/b bendinde yer alan; "Demografik yapının değiştirilmesi amacıyla gayrimenkul edinmek yasaktır" hükmü, Kerkük ve Türkmen bölgelerine illegal nüfus kaydırmaları tamamlandıktan sonra yürürlüğe girmesi sebebiyle bir anlam ifade etmemektedir.
- 136. ve 138. maddede, Geçici Anayasa'nın 53. maddesinin (c) fıkrasında yer alan Kerkük ve Bağdat'ın başka bölgelerle birleşmesini önleyen düzenlemenin yer almaması, Kerkük'e tayin edilen özel statünün iptal edilebileceğini bir kez daha vurgulamaktadır. Diğer taraftan 115. ve 117. maddeler ile bölgelere tanınan yetkilerle neredeyse konfederasyon sistemine doğru yol alındığını göstermektedir.
- 115. maddede 'Bir veya daha fazla sayıda ilden talep gelmesi durumunda halk oylamasıyla bir bölge oluşturulabilir' hükmü yer almaktadır. Buna göre Kalıcı Anayasa ile kabul edilen ve şimdilik Duhok, Erbil ve Süleymaniye'yi kapsayan Kürdistan Bölgesi, daha sonra bu bölgenin sınırları civar illerde yapılacak halk oylamalarıyla genişleyebilecek ve başka illeri de içine alabilecektir.
- 138. madde ile Geçici Anayasa ve ekleri iptal edilirken, 58. madde ile 53. maddenin sadece (a) fıkrasının istisna kapsamına alınması, tamamen Kürtlere tanınan ve şüphesiz antidemokratik bir ayrıcalık olarak değerlendirilmelidir.
- Kerkük'ün statüsünün belirlenmesi ile ilgili olarak düzenlenen 140. maddede, belirli bir sürenin verilmesi anayasal hükümlere aykırıdır. Ayrıca bu maddede yapılacağı belirtilen, demografik yapısı değiştirilen Kerkük ile ilgili referandumun, Irak'ın genelinde yapılması doğru olacaktır.
- Irak ve Arap ülkelerinde birçok yazar, siyasî kuruluş başkanları ve uluslararası kuruluşlar; birbirleriyle çelişkili maddelerin yer alması, belirli bir gruba ayrıcalıklar tanınması ve federasyon adı altında merkezî hükümetin yetkilerinin büyük ölçüde azaltılmasını öngören Kalıcı Anayasa'nın, ülkeyi iç savaşa sürükleyebileceğini ve sonucunda da parçalanmasına sebep olacağını savunmaktadır.
- Görülüyor ki bu yasayı hazırlayanlar, Irak halkının karşı karşıya kalacağı riski dikkate almamışlardır. Büyük Ortadoğu Projesi planlamaları ve Irak dahil bölgenin siyasî yol haritasının yeni koşullar ve değişik anlayışlar içerisinde yeniden çizilmesinin faturası, herkes için çok pahalı ve maliyetli olacaktır.

Irak Petrol Yasası Tasarısı

Irak dünyanın en çok 3. petrol rezervine sahip ülkesidir. İşletilen yaklaşık 70 petrol yatağının, eski teknoloji ve yıpranmış araç gereç yüzünden sadece 3/1'i kullanılmaktadır. Ülkede günde 2 milyon varil petrol üretilmekte ve önümüzdeki yıllar içinde üretimin 3 katına çıkartılması planlanmaktadır.¹²

Bilindiği gibi Saddam, 1972 yılında Irak petrollerini ulusallaştırmıştır. Ancak bu yasa ile ABD, Irak'ı işgalinden hemen sonra bu olayı tersine çevirecek bir petrol kanunu dayatmaya çalışmaktadır.¹³

Irak merkezî hükümeti Bakanlar Kurulu tarafından 01 Şubat 2007 tarihinde onaylanan ancak henüz Meclisten geçmeyen söz konusu yasa ile devletin elindeki petrol kaynaklarının uzun müddetle 25-30 yıl süreli kontratlarla büyük şirketlere verilmesi öngörülmektedir.¹⁴

Irak'ın petrol gelirlerinin bölüşülmesi; hem merkezî hükümetin arasında hem de merkezî hükümet ile Irak'ın kuzeyindeki Barzani yönetimi arasında bir ihtilaf sebebidir.

Diğer taraftan Irak'ın kuzeyindeki yönetim de Irak Kalıcı Anayasa'sının 115. maddesine istinaden özel petrol yasası çıkarmıştır. Böylece söz konusu yönetim, Irak'ın kuzeyindeki petrol ve doğal kaynaklar üzerinde hakimiyet kurarak, Irak merkezî hükümetini devre dışı bırakıp müstakil bir devlet gibi hareket etmeye çalışmakta, ayrıca ABD petrol şirketleri ile "de facto" anlaşmalar yapmaktadır. Irak Petrol Yasası'nın meclisten geçmesine şüphe ile bakan ABD Yönetimi ise Kürt gruplar üzerindeki baskısını sürdürmeye devam etmektedir.¹⁵

Ayrıca petrol ile ilgili olarak Irak Kalıcı Anayasası'na bakıldığında; 109. maddede "Petrolün bütün bölgelerdeki Irak halkına ait olduğu" belirtilirken 110. maddede ise "Petrol gelirlerinin ülkenin bütün bölgelerdeki demografik yapıya uyumlu ve adaletli bir şekilde dağıtılacağı" öngörülmektedir. Irak'ın halen merkezî ya da federal bir yapıda mı yönetileceği belli değil iken örneğin Basra ve Kerkük petroleri kimin denetiminde olacaktır?

Kalıcı Anayasa'nın 111. maddesinde ise merkezî otorite ile yerel otorite arasındaki anlaşmazlıklarda son söz yerel otoriteye bırakılmaktadır. Yani işgale kadar var olan petrol kuyuları merkezî otoritenin denetiminde kalırken, işgalden sonra açılan kuyuların denetimi ise yerel otoriteye bırakılmaktadır.

Diğer taraftan, Irak Petrol Bakanı Hüseyin el-Şaristani 01.03.2008 tarihinde Reuters haber ajansına yaptığı açıklamada; Irak Petrol Yasası konusunda Şii, Sünni ve Kürt grupların bir anlaşmaya varamadığını, Kürtlerin kendi bölgelerindeki petrol kaynakları üzerinde egemenlik hakkı olduğunu belirtmeleri yüzünden, bu problemi çözümülemedikçe konuyla ilgili olarak bir ilerleme kaydedilemeyeceğini, en önemli engelin ise Irak'ın kuzeyindeki özerk Kürt yönetiminin imzaladığı petrol anlaşmaları olduğunu belirtmiş ve Kürt yönetiminin imzaladığı anlaşmaların yasadışı olduğunu vurgulamıştır.¹⁶

Bu arada Irak petrol endüstrisinde çalışan 106 teknokrat, Irak Meclisine mektup yazarak tasarının alelacele yasalaşmaması gerektiği uyarısını yapmış, gazeteciler ve sendikacılar da tutuklanma riskini göze alarak tasarıya karşı çıkmışlardır. Ayrıca yüz binlerce işçiyi temsil eden Irak'taki beş sendika federasyonu söz konusu yasaya muhalefet ederek devletin egemenliği ve Irak halkının itibarını zedeleyecek biçimde petrol üzerindeki denetimin yabancı şirketlere bırakılmasına karşı çıkan bir bildiri yayımlamıştır.¹⁷

Baker-Hamilton Raporu

İşgal sonrası Irak'ta cereyan eden direniş, her türlü şiddet, insan kaçırma ve terör olayları nedeniyle ABD'deki günlük gazetelerde yayınlanan kamuoyu yoklamalarında ABD'nin Irak'taki koalisyon güçlerinin çekilmesini talep edenlerin oranının %80'lere vardığı açıklanırken, istihbarat raporlarında ise ABD'nin strateji değişikliğine gitmesinin gerektiği

¹² "Irak Petrol Yasası Kimin Yararına" www.etikhaber.com, 26.03.2008

¹³ Derya Sazak, (2007) "Irak Petrolü", *Milliyet Gazetesi*, 11 Kasım 2007

¹⁴ "Irak Petrol Yasası Krizi Sürüyor", www.kizilbayrak.net, 26.03.2008

¹⁵ David Satterfield, (2008) "Kürtlerin Geleceği Bağdat ile Birleşmektir", www.kerkuk.net 15.03.2008

¹⁶ "Irak'ta Petrol Yasası Çıkamazda", <http://www.mehrnews.com/tr/>, 26.03.2008

¹⁷ "Irak'ta Petrol Yasası Bilmecesi", www.ntvmsnbc.com/print.asp?pid.416293 26.03.2008

bildirmektedir. Irak'taki bu durum, ABD kamuoyunda olduğu kadar kongre üyeleri içerisinde de tedirginlik yaratmıştır. Bu durumu değerlendirmek amacıyla 15 Mart 2006 tarihinde Cumhuriyetçilerden eski Dışişleri Bakanı James BAKER ve Demokratik Parti'den Hamilton başkanlığında 10 kişiden oluşan Kongre Üyelerinin 9 ay süren çalışmalarının ardından alınan "79 Tavsiye Kararı" Bush Yönetimine sunulmuştur.¹⁸

Bu tavsiyelerin başında ABD'nin askeri güçlerinin 2008 yılından itibaren belirli bir program dahilinde geri çekilmesi, İran ve Suriye ile diplomatik görüşmelerin başlatılması, Kerkük'teki durumun tehlikeli olduğu ve çözümlenmesi için uluslararası tahkimin gerekliliği ve referandum ile ilgili 140. maddenin ertelenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak Bush yönetimi Irak ile ilgili yeni politikasında bu raporun aksine kararlar almış, yalnızca Kerkük sorunu ile ilgili oluşan uluslararası konjonktürel nedenlerden dolayı söz konusu madde, 6 ay ertelenmiştir.

Sonuç: Beş yıllık süre içerisinde 4000'in üzerinde Amerikan askerinin, 89.000'den fazla Irak vatandaşının öldüğü, Irak içerisinde 2,5 milyon, Irak dışında ise 2 milyon mülteci bulunduğu dikkate alındığında, Irak'ta durumun her geçen gün kötüye gitmekte olduğundan hareketle öncelikle Irak'ta yürürlükte olan Anayasa üzerinde ulusal mutabakat sağlanarak gerekli olan düzeltmelerin yapılması, ABD ve ortaklarının, 18 Mart 2003 tarihinde Irak'ı işgaliyle başlayan sorunların çözümü için Irak'a komşu ülkelerin desteğinin mutlaka alınması koşuluyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin devreye sokularak, ülkenin istikrara kavuşması için gerekli zeminin yaratılması gerekmektedir.

Cüneyt Mengü, Dr., Irak Türkmen Cephesi Kurucu üyesidir.

KÖKSAY E-Bülteni, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAY) tarafından çıkarılmaktadır. KÖKSAY bağımsız ve bağlantısız, günlük siyasî konumu olmayan bir kurumdur; merkezine Türkiye ve Türk dünyasını alarak araştırmalarını ulusal ve uluslar arası sosyal, siyasî ve stratejik konulara yoğunlaştırır, araştırma ve incelemeler yapar. Dolayısıyla, bu yayında ifade edilen bütün görüşler, değerlendirmeler ve varılan sonuçlar yalnızca yazarlarına aittir.

© 2008, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı. Bütün hakları saklıdır.

¹⁸ *Shu'un al-Awsat*, (2006), sayı: 124, s. 197